

3. Demografický vývoj

Populační vývoj České republiky a tím i Ústeckého kraje se po období rychlých změn z první poloviny 90. let minulého století v posledních letech v zásadě stabilizoval a probíhá ve znamení postupného přechodu k západoevropskému modelu reprodukčního chování. Pro ten je charakteristický především vyšší věk při vstupu do manželství a založení rodiny, častější život v nesezdaných soužitích, nízká úroveň úmrtnosti a umělé potratovosti. Politická transformace a s ní spojené ekonomické, sociální a kulturní změny znamenala zároveň nové možnosti osobního naplnění a seberealizace (vzdělání, pracovní kariéra, cestování aj.). Ty začaly konkurovat manželství a rodině, zejména v prvních letech dospělosti. Tyto nové rysy demografického chování mladé populace jsou do určité míry prohloubeny některými negativními dopady transformace (zhoršení ekonomické situace některých skupin obyvatelstva) a zejména obtížnou dostupností bydlení. Mladí lidé proto odkládají vstup do manželství a založení rodiny do pozdějšího věku, ve větším měřítku než v minulosti se ale objevují i jednoduché rodiny a také dobrovolná bezdětnost. Moderní antikoncepční prostředky navíc umožňují ženám, resp. párům rození dětí zodpovědněji a spolehlivěji plánovat.

3.1. Počet obyvatel

Základním **zdrojem údajů o stavu obyvatelstva** je pro Český statistický úřad sčítání lidu, domů a bytů konané v desetileté periodě. V mezidobí mezi sčítáními jsou souhrnná data o stavu obyvatelstva a jeho pohybu zpracovávána na základě údajů z měsíčních výkazů. Postupným zpracováním údajů o narozených, zemřelých a stěhování obyvatelstva byl na konci roku 2000 vyčíslen stav obyvatelstva v Ústeckém kraji na 827 013. Dne 1. 3. 2001 se v České republice konalo sčítání lidu, domů a bytů a k tomuto dni bylo sečteno 820 219 osob, a proto byly stavy k 1. 1. 2001 zpětně bilancovány na 820 380 obyvatel. Výsledný rozdíl celkového počtu mohl mít příčiny v nepřesnostech při hlášení stěhování, případně v absenci údajů o stěhování vůbec nebo také v záměrném odmítnutí sčítání některými obyvateli.

Tab. 3.1.1 Počet obyvatel k 31. 12. podle okresů

	2000 ¹⁾	2001	2002	2003	2004	Rozdíl 2004 - 2000	Struktura v %	
							2000	2004
Kraj	820 380	819 450	819 712	820 868	822 133	1 753	100,0	100,0
Děčín	133 943	133 703	133 631	133 734	133 778	-165	16,3	16,3
Chomutov	124 964	124 826	124 744	124 856	125 104	140	15,2	15,2
Litoměřice	114 323	114 422	114 497	114 953	115 252	929	13,9	14,0
Louny	86 044	85 844	85 830	85 897	85 958	-86	10,5	10,5
Most	117 220	117 000	116 786	116 731	116 685	-535	14,3	14,2
Teplice	126 122	126 130	126 635	127 103	127 627	1 505	15,4	15,5
Ústí n. L.	117 764	117 525	117 589	117 594	117 729	-35	14,4	14,3

¹⁾ stav k 1. 1. 2001 (počet obyvatel zpětně bilancován podle výsledků SLDB 2001)

Demografická statistika je od roku 2001 také ovlivněna **úpravou metodiky**. Od tohoto roku se veškeré demografické údaje týkají nejen všech občanů ČR s trvalým pobytem na území České republiky a cizinců s povolením k trvalému pobytu na území České republiky, ale i cizinců s vízem nad 90 dní, jejichž doba pobytu v České republice je delší než jeden rok a cizinců s azylem na území České republiky.

Počet obyvatel současného Ústeckého kraje se od 1. 1. 2001 do 31. 12. 2004 zvýšil o 0,2 %, což představovaly necelé dva tisíce osob. V tomto období se na celkovém přírůstku obyvatelstva podílelo především stěhování, zatímco počty zemřelých značně převyšovaly počty narozených dětí a tím přirozenou měnou docházelo k výraznému úbytku obyvatelstva.

Mezi **okresy kraje** je v letech 2000 až 2004 také rozdílnost ve **vývoji počtu obyvatel**. Okres Teplice a Litoměřice patří k okresům s nejvyšším přírůstkem obyvatelstva v tomto období, zatímco nejvíce obyvatel ztratil okres Most. Situace v ostatních okresech je víceméně stagnující. Kladné přirozené přírůstky zaznamenaly ve sledovaném období pouze okresy Ústí nad Labem a Most, zatímco v ostatních okresech obyvatelstva přirozenou měnou ubývalo. Přírůstky stěhování jsou v jednotlivých okresech také velmi rozdílné, nejvyšší lze vysledovat v okresech Teplice a Litoměřice, a to po celé období, i když od roku 2002 obyvatelstva ve všech okresech až na malé výjimky stěhování přibývalo.

Demografické ukazatele intenzity (hrubá míra porodnosti, úmrtnosti...) počítáme ve vztahu ke **středním stavům obyvatelstva** v daném období. Je to počet obyvatel daného území v okamžiku, který byl zvolen za střed sledovaného období. Nejčastěji se setkáváme s ročním středním stavem jako počtem obyvatelstva

pro výpočet intenzity demografického jevu v celoročním úhrnu. Je to počet obyvatel o půlnoci z 30. 6. na 1. 7. sledovaného roku, za střední stav obyvatelstva v kalendářním pololetí nebo čtvrtletí je však považován chronologický průměr měsíčních stavů za dané období.

Od roku 2001 do 2004 vzrostl **podíl Ústeckého kraje na obyvatelstvu České republiky** o 0,02 %, počítáno na střední stavy v uvedených rocích. Hlavní tendence vývoje počtu obyvatel kraje jsou v zásadě stejné jako v celé České republice, kde je v posledních dvou letech registrován přírůstek obyvatelstva, na kterém se podílí kladným znaménkem pouze migrační saldo a obyvatelstva přirozenou měnou ubývá.

Tab. 3.1.2 Projekce obyvatelstva do roku 2050 (práh projekce – rok 2002)

	Skutečný stav			Projekce bez migrace					
	2002	2003	2004	2004	2005	2010	2020	2030	2050
Počet obyvatel	819 712	820 868	822 133	816 964	815 775	809 234	787 976	752 951	663 924
v tom ve věku:									
0 - 14	134 587	132 486	130 843	129 308	126 953	118 814	114 228	101 172	87 783
15 - 64	584 869	588 058	589 719	586 835	586 409	578 042	520 110	489 076	375 319
65 a více	100 256	100 324	101 571	100 821	102 413	112 378	153 638	162 703	200 822
Živě narození	8 186	8 344	8 601	8 111	8 181	7 964	7 025	6 363	5 484
Zemřelí	9 289	9 260	8 926	9 403	9 370	9 418	9 766	10 367	10 146
Přirozený přírůstek	-1 103	-916	-325	-1 292	-1 189	-1 454	-2 741	-4 004	-4 662
Porodnost (‰)	10,0	10,2	10,5	9,9	10,0	9,8	8,9	8,4	8,2
Úmrtnost (‰)	11,3	11,3	10,9	11,5	11,5	11,6	12,4	13,7	15,2
Naděje dožití při narození									
muži	69,92	69,73	70,17	70,1	70,3	71,1	72,6	74,2	77,3
ženy	76,48	76,89	77,23	76,7	76,8	77,5	78,9	80,3	83,1
Úhrnná plodnost	1,272	1,298	1,350	1,27	1,30	1,37	1,49	1,62	1,64

Na počátku ledna 2004 Český statistický úřad zveřejnil výsledky nové **projekce obyvatelstva České republiky** do roku 2050. Tato projekce navazuje na definitivní výsledky Sčítání lidu, domů a bytů 2001 a je zpracována ve třech variantách - nízké, střední a vysoké, které se od sebe liší vstupními parametry. V jednotlivých variantách je uvažována rozdílná úhrnná plodnost (počet dětí narozených ženám ve věku 15 - 49 let - reprodukční věk), odlišná naděje dožití (střední délka života) a různě vysoké migrační saldo.

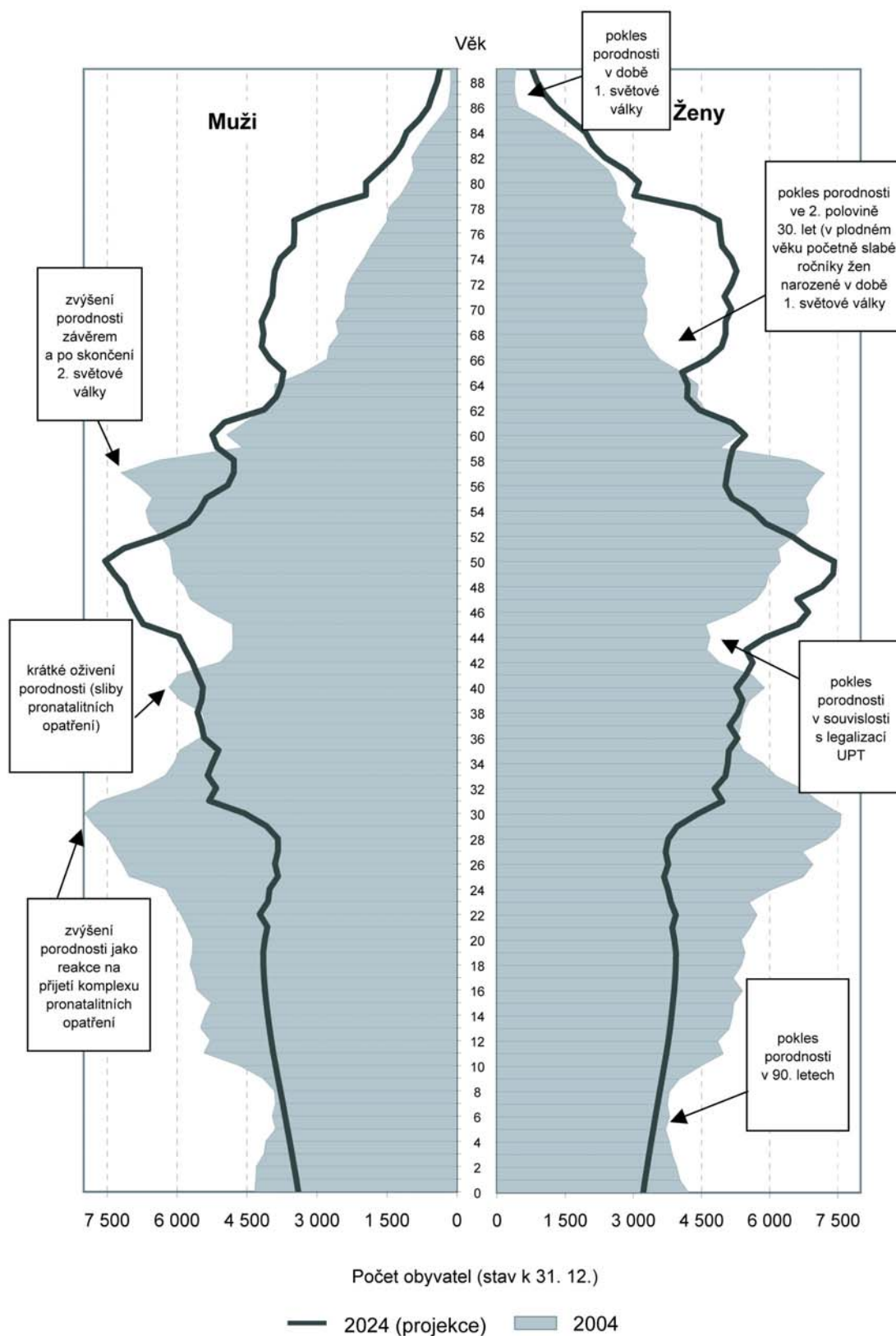
Na celorepublikovou prognózu navazují **projekce obyvatelstva v jednotlivých krajích**. Tyto projekce obyvatelstva byly vypočítány podle scénáře střední varianty bez vlivu migrace, ukazují tedy předpokládaný vývoj věkové skladby obyvatelstva ovlivněný pouze přirozenou měnou obyvatelstva. Při odhadu migrace nelze vycházet z minulých trendů a její vývoj je v současné době velmi těžko předvídatelný.

Základním **vstupním údajem projekce** obyvatelstva Ústeckého kraje byly počty obyvatel kraje podle pohlaví a věku, vybilancované k 31. 12. 2002. V Ústeckém kraji by měl dosavadní demografický vývoj přibližně do roku 2010 probíhat podle dosavadního scénáře. Počty zemřelých budou vyšší než počty narozených dětí, ale **úbytek přirozenou měnou** by neměl být tak výrazný. Po roce 2010 se roční úbytky obyvatelstva přirozenou měnou začnou pozvolna zvyšovat, po roce 2030 o více než 4 000 obyvatel ročně. V roce 2050 je předpokládáno, že v Ústeckém kraji bude proti roku 2002 19,0% úbytek obyvatel. Tento trend by mohl být jedinečně ovlivněn značným zvýšením porodnosti nebo přílivem migrantů.

Porovnat projekci a skutečný stav lze pouze zatím ve dvou letech, a to v roce 2003 a 2004. V obou letech byly přirozené úbytky obyvatelstva nižší než předpokládala projekce obyvatelstva, což bylo způsobeno zvýšením reálné porodnosti a snížením reálné úmrtnosti vzhledem k očekávanému. Také v těchto letech bylo zaznamenáno kladné migrační saldo (více než 3,5 tisíce osob), se kterými výše uvedená projekce nepočítá.

Samotný úbytek obyvatelstva ale není hlavním problémem. Tím je výrazné **stárnutí populace**, způsobené jednak nízkou úrovní úhrnné plodnosti a očekávaným zlepšením úmrtnostních poměrů. Mezi roky 2002 a 2050 je prognózou očekáváno značné zvýšení naděje dožití při narození, tzv. střední délka života. U žen je to zvýšení o 6,6 let, u mužů se střední délka života prodlouží o 7,3 let. Mezi roky 2002 a 2050 by dle projekce obyvatelstva mělo také dojít k téměř 35% úbytku dětí do 15 let. Těmito výše uvedenými faktory se značně změní věková struktura obyvatelstva kraje. Také počty obyvatel ve věku 15 až 64 let se výrazně sníží, a to o 36 %. Naopak podíl skupiny obyvatel, kteří jsou starší než 65 let, zaznamenaná v následujících letech výrazný nárůst, a to v roce 2050 proti roku 2002 na dvojnásobek. Již v roce 2010 by tato skupina v kraji měla narůst o více než 10 000 osob, kdy se takto odrazí překročení 65leté věkové hranice u osob narozených v poválečných letech.

Graf 1 Věkové složení obyvatelstva

Je třeba si však uvědomit, že projekce představuje **pravděpodobný budoucí vývoj**, ale její naplnění závisí na tom, zda v budoucnu nedojde k neočekávaným událostem, jako např. značný nárůst porodnosti, příliv migrantů apod. Ze srovnání roku 2003 a 2004 ve skutečnosti a v projekci je realitou jednak trochu vyšší naděje dožití mužů i žen, rovněž se mírně zvýšila úhrnná plodnost žen Ústeckého kraje proti projekci očekávané.

3.2. Obyvatelstvo podle věku, rodinného stavu a vzdělání

Věková struktura obyvatelstva se v každé populaci vytváří dlouhodobým vývojem porodnosti, úmrtnosti a migrace. Do věkové struktury obyvatelstva Ústeckého kraje na počátku 21. století se promítly především výkyvy porodnosti během celého předchozího období a působení migrace v předválečných i poválečných letech a v době rozvoje podkrušnohorské průmyslové oblasti.

Tab. 3.2.1 Struktura obyvatel podle vybraných věkových skupin

	Celkem			Muži			Ženy		
	2000 ¹⁾	2004	rozdíl 2004 - 2000 v bodech	2000 ¹⁾	2004	rozdíl 2004 - 2000 v bodech	2000 ¹⁾	2004	rozdíl 2004 - 2000 v bodech
Počet obyvatel	820 380	822 133	²⁾ 0,2	401 876	402 831	²⁾ 0,2	418 504	419 302	²⁾ 0,2
v tom ve věku (%):									
0 - 14	17,0	15,9	-1,1	17,8	16,7	-1,1	16,2	15,2	-1,0
15 - 24	15,3	13,7	-1,6	16,0	14,3	-1,7	14,7	13,1	-1,6
25 - 29	8,8	8,8	0,0	9,1	9,1	0,0	8,4	8,4	0,0
30 - 49	27,7	28,1	0,4	28,7	29,2	0,5	26,8	27,1	0,3
50 - 64	19,0	21,2	2,2	18,9	21,1	2,1	19,1	21,3	2,2
65 - 69	3,9	3,8	-0,1	3,6	3,5	-0,1	4,3	4,2	-0,1
70 - 79	6,3	6,0	-0,3	4,7	4,7	0,0	7,9	7,3	-0,6
80 a více	1,9	2,5	0,6	1,1	1,5	0,3	2,7	3,5	0,9

¹⁾ stav k 1. 1. 2001 (počet obyvatel zpětně bilancován podle výsledků SLDB 2001)

²⁾ změna v %

Struktura obyvatelstva se podle vybraných věkových skupin v průběhu let 2000 až 2004 změnila. Došlo ke snížení podílu obyvatelstva v mladších věkových skupinách, do 30 let. Zároveň došlo ke zvýšení podílu obyvatelstva ve věku 30 až 64 let, kdy se především zvýšil podíl osob ve věku 50 až 64 let. Ve starších věkových skupinách došlo ke snížení podílů obyvatelstva s výjimkou osob starších 80 let, kdy v roce 2004 registrujeme zvýšení tohoto podílu, především u žen. V absolutních počtech je nárůst nejzřetelnější ve věkové skupině 50 až 64 let, kdy do této skupiny přibýlo v roce 2004 proti roku 2000 více než 18 tisíc osob a naopak ve skupině osob mladších 24 let ubylo více než 21 tisíc osob.

Věková skladba obyvatelstva Ústeckého kraje se od celorepublikové struktury liší především vyššími podíly obyvatel do 60 let, zejména mladších 20 let. Výjimku tvoří obyvatelé kraje mezi 40. a 50. rokem, kdy jejich podíl je pod celorepublikovým průměrem. Podíly starší generace (nad 60 let) jsou nižší než v republice, zejména je v kraji nízký podíl obyvatel mezi 70 a 80 lety. Z výše uvedeného plyne i nižší průměrný věk obyvatel kraje proti celorepublikovému.

Mezi **analytické charakteristiky věkové skladby** patří především průměrný věk obyvatelstva určitého územního celku, věkový medián a různé indexy dávající do poměru základní věkové skupiny, jako např. index mládí, index stárí a indexy závislosti. **Průměrný věk** obyvatelstva kraje se ve sledovaném období lineárně zvyšuje, stejně tak i **věkový medián**. To souvisí především s absolutním stárnutím obyvatelstva, což je přirozený populační proces v důsledku snižování úmrtnosti, prodlužování střední délky života a tím přežíváním většího počtu obyvatelstva do vyššího věku. Zároveň je toto způsobeno v současné době i nízkou úrovní porodnosti. Rozeznáváme také relativní stárnutí obyvatelstva, což je demografický proces, při kterém se v důsledku úbytku dětí a osob ve středním věku zvyšuje relativní zastoupení staršího obyvatelstva, a to mnohem rychleji, než odpovídá jeho absolutnímu růstu. Díky tomu dochází ke zvyšování **indexu stárí**, a to podstatně dynamičtěji než v případě zvyšování průměrného věku. Stárnutí obyvatelstva, hlavně zvyšování podílu věkově nejstarší populace má závažné důsledky jednak v oblasti pracovních sil a jejich struktury, jednak v oblasti sociálního zabezpečení. Poměr poproduktivní a produktivní složky obyvatelstva ve sledovaném období víceméně stagnuje, zatímco podíl dětí a produktivní populace se v průběhu let 2000 až 2004 snížil, takže z tohoto odvozený **index ekonomického zatížení**, který vyjadřuje podíl závislých složek obyvatelstva na pracovní síle v tomto období také poklesl. Je to způsobeno ale především tím, že produktivní složka v současné době obsahuje silné poválečné ročníky a jejich děti. V několika příštích letech se však tato silná poválečná generace bude přesouvat do poproduktivního věku a výše uvedené ukazatele se značně změní.

Tab. 3.2.2 Charakteristiky věkové struktury obyvatelstva

	2000	2001	2002	2003	2004	Rozdíl 2004 - 2000
Průměrný věk	37,7	38,1	38,3	38,5	38,8	1,0
Věkový medián	36,4	36,8	37,1	37,3	37,5	1,1
Index stáří	71,8	73,4	74,5	75,7	77,6	5,8
Index závislosti I.	23,9	23,4	23,0	22,5	22,2	-1,7
Index závislosti II.	17,2	17,2	17,1	17,1	17,2	0,0
Index ekonomického zatížení	41,1	40,6	40,2	39,6	39,4	-1,7

Věkový medián - střední hodnota, která rozděluje celou populaci uspořádanou podle věku na dvě stejně početné části

Index stáří - počet osob ve věku 65 let a starších na 100 dětí ve věku 0 - 14 let

Index závislosti I. - počet dětí ve věku 0 - 14 let na 100 osob ve věku 15 - 64 let

Index závislosti II. - počet osob ve věku 65 a více let na 100 osob ve věku 15 - 64 let

Index ekonomického zatížení - počet dětí ve věku 0 - 14 let

a počet osob ve věku 65 a více let na 100 osob ve věku 15 - 64 let

Struktura obyvatelstva dle rodinného stavu a podle vzdělání se zjišťuje pouze při sčítání lidu v desetileté periodě. V roce 2001 bylo mezi osobami staršími 15 let 26,2 % obyvatelstva Ústeckého kraje svobodných, 52,3 % ženatých nebo vdaných, 11,6 % rozvedených a 8,9 % ovdovělých. Jsou také značné rozdíly mezi pohlavími, největší u kategorie ovdovělých, kdy podíl ovdovělých žen je o více než 10 procentních bodů vyšší než podíl ovdovělých mužů a obrácená situace byla zjištěna u svobodných, kdy podíl svobodných mužů v populaci patnáctileté a starší je značně vyšší než u žen. Mezi okresy dominuje v podílu rozvedených osob okres Most, a to o téměř 4 procentní body proti Litoměřicím, které jsou naopak okresem s nejmenším podílem rozvedených osob. V porovnání s předchozím sčítáním, které se konalo v roce 1991, pokračoval nárůst podílu svobodných, doprovázený poklesem podílu osob žijících v manželství, stále rostoucí počet osob rozvedených a mírný pokles podílu osob, které ovdověly. V porovnání s celorepublikovou strukturou jsou v kraji vyšší podíly svobodných a především rozvedených osob, zatímco podíly vdaných a ženatých osob i ovdovělých jsou nižší.

Tab. 3.2.3 Vzdělání obyvatel ve věku 15 a více let podle okresů (SLDB 2001)

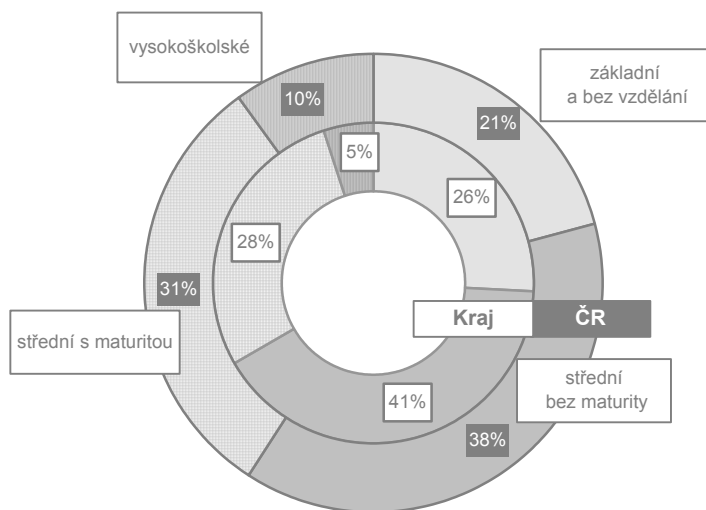
	Obyvatelstvo ve věku 15 a více let	z toho nejvyšší ukončené vzdělání (%)				
		základní a neukončené	vyučení a stř. odborné bez maturity	úplné střední s maturitou	vyšší a nástavbové	vysokoškolské vč. vědecké přípravy
Česká republika	8 575 198	23,0	38,0	24,9	3,5	8,9
Kraj	681 355	27,3	39,3	22,3	2,9	5,4
Děčín	111 143	27,3	40,2	22,3	2,6	4,5
Chomutov	102 862	28,6	39,1	21,0	2,8	4,5
Litoměřice	95 708	26,1	40,4	22,5	3,3	5,7
Louny	71 378	28,1	39,4	22,0	2,8	5,5
Most	96 995	28,5	39,2	21,5	2,6	5,2
Teplice	105 343	28,7	39,9	21,2	2,9	4,9
Ústí n. L.	97 926	24,0	36,6	25,6	3,3	7,4

Vzdělanostní struktura obyvatelstva staršího 15 let zjištěná při SLDB 2001 ukázala v kraji pokles podílu osob se základním vzděláním (pokles proti roku 1991 o 11 %), zvýšení podílu osob se středním odborným vzděláním (nárůst o 3,8 %) i s úplným středním s maturitou (nárůst o 5,2 %). I když podíl osob s vysokoškolským vzděláním vzrostl v Ústeckém kraji za 10 let ze 4,3 % v roce 1991 na 5,4 % v roce 2001, je tento podíl nejnižší z krajů republiky a za celorepublikovým průměrem zaostává o 3,5 procentního bodu.

Porovnáme-li **vzdělanostní strukturu obyvatelstva** kraje staršího 15 let **podle velikosti sídel**, vyplývá ze zjištěných výsledků SLDB 2001, že s rostoucí velikostí sídla klesá podíl osob se základním vzděláním, se vzděláním učňovským a středním odborným bez maturity. Opačný trend, tedy rostoucí hodnoty podílů s rostoucí velikostí sídla, byl zjištěn u osob, které dosáhly středního vzdělání s maturitou, vyššího odborného a vysokoškolského. Na tuto skutečnost může mít vliv odlišný styl života ve větších sídlech spojený s možností většího výběru středních škol, jejich snadnější dostupností, zatímco ve venkovských sídlech je

běžný život více provázán s potřebou řemeslnické zručnosti a dovednosti. Následně po studiu většina středoškoláků a vysokoškoláků z hlediska svého dalšího uplatnění v praktickém životě patrně upřednostňuje život ve větších sídlech a tím se v nich opět zvyšuje podíl obyvatelstva s vyšším vzděláním.

Graf 2 Obyvatelstvo podle vzdělání (VŠPS) v roce 2004

Také **výběrové šetření pracovních sil** je zdrojem informací o trhu práce a z tohoto šetření je možno získat i údaje o **vzdělání obyvatel**, avšak v podstatně hrubším rozsahu, ale i z těchto dat byl v Ústeckém kraji v letech 2000 až 2004 zjištěn pokles podílu obyvatel se základním vzděláním a naopak nárůst podílů obyvatelstva ve všech ostatních vzdělanostních kategoriích.

Struktura obyvatelstva podle rodinného stavu a vzdělání je úzce svázána se změnami ve věkové skladbě i se sociálními tendencemi vývoje. Pro starší generaci je charakteristický vyšší podíl osob se základním vzděláním, protože dříve nebylo vyšší vzdělání samozřejmostí. V nejmladších věkových

kategoriích je také velmi vysoký podíl osob se základním vzděláním, protože mládež školy vyššího typu teprve studuje a nejedná se tedy u většiny osob v této kategorii o vzdělání konečné. Zároveň mladí lidé upřednostňují v současné době vzdělání před manželstvím, když sňatek posouvají do vyššího věku anebo žijí v tzv. faktických manželstvích, kdy spolu žijí partneři ve vztahu druh - družka.

3.3. Narození, zemřelí, sňatky, rozvody

V průběhu let 2000 až 2004 se počet obyvatel Ústeckého kraje zvýšil. Celkový přírůstek obyvatelstva jako výsledek vývoje dvou komponent, přirozeného přírůstku a přírůstku stěhováním, byl v posledních třech letech kladný. Bylo to způsobeno hlavně poměrně vysokým kladným migračním saldem, které převýšilo ztrátu z přirozené měny.

Tab. 3.3.1 Charakteristiky pohybu obyvatelstva

	2000	2001	2002	2003	2004	Rozdíl 2004 - 2000
Celkový přírůstek	-138	-930	262	1 156	1 265	1 403
muži	55	-553	-1	697	812	757
ženy	-193	-377	263	459	453	646
Přirozený přírůstek	-770	-947	-1 103	-916	-325	445
muži	-303	-367	-554	-470	-215	88
ženy	-467	-580	-549	-446	-110	357
Přírůstek stěhováním	632	17	1 365	2 072	1 590	958
muži	358	-186	553	1 167	1 027	669
ženy	274	203	812	905	563	289
Na 1 000 obyvatel						
celkový přírůstek	-0,2	-1,1	0,3	1,4	1,5	1,7
přirozený přírůstek	-0,9	-1,2	-1,3	-1,1	-0,4	0,5
přírůstek stěhováním	0,8	0,0	1,7	2,5	1,9	1,2

Přirozená měna je pojem používaný v demografii pro vyjádření procesů rození a vymírání lidských populací a souvisí pouze s přirozenou obnovou populace, tj. při vyloučení migrace. Roky 2000 až 2004 jsou s výjimkou roku 2001 charakterizovány nárůstem počtu narozených dětí nad osmitisícovou hranici, kdy poprvé od roku 1996 byla tato hranice překonána právě v roce 2000. Po **hlubokém poklesu porodnosti** v první polovině 90. let a její následné stagnaci pod osmitisícovou hranicí můžeme pozorovat v posledních letech mírný nárůst. Vzestup byl však očekáván, neboť ve věku nejvyšší plodnosti, v současné době 27 až 29 let, jsou ženy ze silných populačních ročníků sedmdesátých let. V průběhu sledovaných let pokračovala tendence **zvyšování podílu dětí narozených mimo manželství**, tedy neprovdaným ženám. Tento podíl se zvyšuje nepřetržitě již od roku 1988. Hodnota tohoto ukazatele úzce souvisí se snižující se úrovní

sňatečnosti, tedy počtem sňatků na 1 000 obyvatel. Tato tendence je patrná v celé České republice, i když v Ústeckém kraji jsou podíly dětí narozených mimo manželství výrazně vyšší.

Zvýšení počtu narozených dětí se odrazilo v **nárůstu úhrnné plodnosti**, což je průměrný počet živě narozených dětí připadajících na jednu ženu ve věku 15-49 let. Ve sledovaném období pokračoval trend posouvání rození dětí do pozdějšího věku – zvýšení úhrnné plodnosti bylo především projevem vzestupu plodnosti žen starších 30 let. Zatímco v roce 2000 byla nejvyšší plodnost zaznamenána u žen ve věku 24 let, v roce 2004 to již bylo ve věku 28 let.

V souladu s celorepublikovou tendencí se v kraji projevuje změna v **rozložení plodnosti podle věku** ve směru přesouvání maxima plodnosti do vyššího věku a zároveň jejího rozšiřování do širšího věkového intervalu. To se projevuje v růstu průměrného věku žen při narození dítěte, zejména pokud jde o věk při prvním porodu, tedy při začátku jejich reprodukce. Za posledních pět let se tento věk zvýšil o více než jeden rok.

Tab. 3.3.2 Narození

	2000	2001	2002	2003	2004	Rozdíl 2004 - 2000
Narození celkem	8 046	7 932	8 205	8 375	8 626	580
Živě narození	8 003	7 905	8 186	8 344	8 601	598
na 1 000 obyvatel	9,7	9,6	10,0	10,2	10,5	0,8
Mrtvě narození	43	27	19	31	25	-18
Živě narození mimo manželství	3 121	3 161	3 447	3 807	4 080	959
podíl z živě narozených celkem (%)	39,0	40,0	42,1	45,6	47,4	¹⁾ 8,4
Úhrnná plodnost	1,219	1,220	1,272	1,298	1,350	0,131
Průměrný věk matky při narození dítěte	26,2	26,6	26,9	27,1	27,5	1,34
při narození 1. dítěte	23,9	24,4	24,6	25,0	25,3	1,36
Čistá míra reprodukce	0,582	0,588	0,607	0,624	0,659	0,071
Hrubá míra reprodukce	0,588	0,594	0,613	0,629	0,665	0,083

¹⁾ rozdíl 2004 - 2000 v bodech

Naprosto jednoznačný vývoj probíhá již několik let u **potratovosti**. Zejména v důsledku rozšíření užívání moderních antikoncepčních prostředků klesaly roční počty interrupcí a jejich úhrn v roce 2004 byl o více než 400 potratů nižší než v roce 2000. Proti roku 1993 klesl v Ústeckém kraji počet potratů přibližně na polovinu. I tak je však Ústecký kraj v **počtu potratů na 1 000 obyvatel** dlouhodobě na předním místě mezi kraji a v roce 2004 byl v kraji zaznamenán nejvyšší průměrný počet interrupcí připadající na jednu ženu ve věku 15-49 let (úhrnná indukovaná potratovost) v republice. A to i přesto, že v roce 2004 více než polovina žen ve fertilním věku užívala antikoncepci předepsanou lékařem a tento ukazatel je v porovnání s ostatními kraji značně nadprůměrný. Lze také vysledovat **rozdílnosti mezi jednotlivými okresy**. Okresem s nejnižší potratovostí jsou Litoměřice, zatímco v okresech Teplice a Ústí nad Labem je na 1 000 obyvatel registrováno nejvíce interrupcí. Vdané ženy se v letech 2000 až 2004 na interrupcích podílely menší částí než ženy ostatní. Zároveň došlo v průběhu sledovaných let ke snížení podílu umělých ukončení těhotenství na potratech celkem, zvláště u vdáných žen. Naopak vzrostly podíly samovolných potratů, především pak u vdáných žen. Z celkového počtu potratů všech žen připadá více než 10 % na umělá přerušení ze zdravotních důvodů a jejich podíl na celkovém počtu potratů je u vdáných žen vyšší než u žen ostatních.

V průběhu sledovaných let se také snížil poměr potratů na 100 narozených celkem, tedy tzv. **potratový index**, ale i tak v kraji připadá přibližně na dva narozené jeden potrat. K okresům s nadprůměrnou hodnotou potratového indexu patří již dříve zmíněný okres Ústí nad Labem a Teplice, zatímco v okrese Litoměřice je hodnota tohoto ukazatele významně nižší, dokonce i proti České republice jako celku, zatímco celokrajová hodnota je vyšší než republiková.

Druhou složkou přirozené měny, a to zápornou, jsou **počty zemřelých** obyvatel daného území. Počty zemřelých se v průběhu sledovaných let pomalu zvyšovaly, až na dva skokové výkyvy v letech 2002 a 2003. Stejnou tendenci vykazovala **hrubá míra úmrtnosti**, což je počet zemřelých na 1 000 obyvatel středního stavu daného roku. Vzhledem k rozdílnému věkovému složení populace v jednotlivých letech nebo vymezených územích je, pro vytvoření srovnatelných údajů, třeba vliv věkové struktury eliminovat. Zejména ve statistice úmrtnosti se používá **standardizace**, která patří ve statistice k obecným metodám, které se používají tam, kde relativní ukazatel přímo závisí na určité struktuře, to znamená, je-li výskyt určitého jevu nerovnoměrně rozložen. V případě úmrtnosti je pravděpodobnost úmrtí výrazně ovlivněna věkovým složením populace. V průběhu života mají muži stále vyšší pravděpodobnost úmrtí než ženy. Pravděpodobnost úmrtí je vysoká při narození dítěte a od tohoto dne se snižuje, na začátku období puberty

začíná tato pravděpodobnost opět růst a stoupá až do nejvyšších věkových skupin. Hrubá míra úmrtnosti (počet zemřelých na tisíc obyvatel) je ukazatel, který nepostihuje zcela přesně rozdíly v počtech zemřelých mezi jednotlivými územími a jehož výsledná hodnota je ovlivněna právě věkovou strukturou obyvatelstva. Standardizovaná míra úmrtnosti přepočítává stavy skutečně zemřelých na daném území na věkovou strukturu vyššího územního celku, v našem případě na Českou republiku. Pro srovnání jsme použili nepřímou standardizaci, kdy za standard byly zvoleny míry úmrtnosti podle věku v České republice. Zjednodušeně řečeno, vypočítali jsme, jaká by byla úmrtnost v Ústeckém kraji, kdyby zde byla stejná věková skladba obyvatelstva jako v celé republice.

Tab. 3.3.3 Zemřelí

	2000	2001	2002	2003	2004	Rozdíl 2004 - 2000
Zemřelí	8 773	8 852	9 289	9 260	8 926	153
na 1 000 obyvatel	10,6	10,8	11,3	11,3	10,9	0,3
Standardizovaná míra úmrtnosti	12,8	12,2	12,8	12,7	12,2	-0,6
Naděje dožití při narození						
muži	69,83	70,09	69,92	69,73	70,17	0,34
ženy	76,59	76,50	76,48	76,89	77,23	0,64
rozdíl (ženy - muži)	6,76	6,42	6,55	7,16	7,06	x
Naděje dožití ve věku 60 let						
muži	15,62	15,80	15,77	15,59	15,85	0,24
ženy	19,78	19,84	19,85	20,03	20,29	0,50
rozdíl (ženy - muži)	4,17	4,04	4,09	4,43	4,43	x

V porovnání **standardizovaných měr úmrtnosti** podle krajů je v Ústeckém kraji po celé sledované období tato úmrtnost jednoznačně nejvyšší, jak u mužů, tak i u žen. Ze sedmi okresů Ústeckého kraje jsou podle hrubé míry úmrtnosti v roce 2004 mezi prvními dvaceti (z celkových 77 okresů v ČR), které dosahují nejvyšších hodnot, pouze tři. Při přepočtu na standardizovanou míru úmrtnosti jsou mezi dvaceti okresy s nejvyšší úmrtností všechny okresy z Ústeckého kraje. Můžeme tedy říci, že úmrtnostní poměry jsou zde ve skutečnosti značně horší, než se jeví při použití prosté hrubé míry úmrtnosti. Hodnoty standardizované hrubé míry úmrtnosti jsou nejvyšší v Ústeckém, Karlovarském a Moravskoslezském kraji.

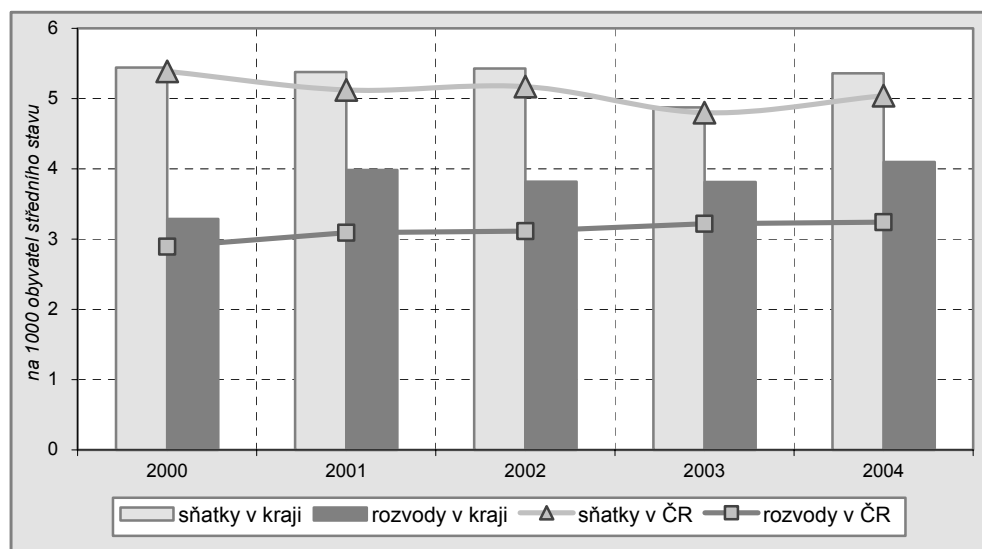
Podobná situace je i v případě **zemřelých na novotvary**, kdy dle ukazatele hrubé míry úmrtnosti kumulovaného za roky 2000 až 2004 jsou mezi prvními deseti pouze dva okresy Ústeckého kraje. V okamžiku přepočtu na standardizovanou míru úmrtnosti je ale mezi deseti okresy s nejvyššími hodnotami v ČR šest okresů z našeho kraje. Pouze okres Litoměřice se umístil přibližně ve třetině pomyslného žebříčku okresů, ale i tak je standardizovaná míra úmrtnosti v tomto okrese značně nad celorepublikovým průměrem. Hodnoty standardizované míry úmrtnosti na novotvary jsou nejvyšší v Ústeckém, Karlovarském a Libereckém kraji.

V letech 2000 až 2004 došlo ke **zvýšení naděje dožití** při narození jak u mužů, tak i u žen. Toto zvýšení ale bylo ve srovnání s dvěma předchozími pětiletými obdobími menší. **Naděje dožití ve věku 60 let**, to znamená, jak dlouho by jedinec ve věku 60 let ještě měl průměrně žít, se také ve sledovaném období zvýšila, opět u obou pohlaví.

Nadpoloviční většinu všech úmrtí stále tvoří **úmrtí na nemoci oběhového systému**, kdy na tyto nemoci umírají častěji ženy. Přibližně třetinu těchto příčin úmrtí tvoří cévní nemoci mozku. Zemřelí na **novotvary** představují více než čtvrtinu všech úmrtí, kdy nejčastější příčinou je zhoubný novotvar průdušek a plic. Třetí nejčastější skupinou příčin smrti jsou **vnější příčiny nemocnosti a úmrtnosti**, kam patří především poranění, dopravní nehody, otravy a také **sebevraždy**, jejichž podíl tvoří přibližně 1,5 % ze všech zemřelých. Ve sledovaných letech se podíl vnějších příčin i sebevražd pozvolna zvyšoval. Na sebevraždách se v celém sledovaném období podíleli z velké části muži, téměř 80 %.

Sňatky a rozvody jsou důležitými demografickými událostmi a významnými mezníky rodinného a životního cyklu a již tradičně jsou také součástí tzv. přirozeného pohybu. Počty sňatků ve sledovaném období ani nedosáhly čtyři a půl tisíce, v roce 2003 klesly dokonce pod čtyřtisícovou hranici, což bylo poprvé od roku 1994, kdy počty sňatků v Ústeckém kraji klesly pod hranici pěti tisíc. Poslední čtyři roky také potvrdily trend zvyšování věku při vstupu do manželství, jak u ženicha, tak i u nevěsty. Z velké většiny vstupují do manželství svobodní lidé, ale během let 2000 až 2004 se zvýšil podíl osob, které vstoupily do manželství jako rozvedené.

Graf 3 Sňatečnost a rozvodovost

Roční **počty rozvodů** se po krátkém přerušení v letech 1999 a 2000, způsobeném přijetím novelizace zákona o rodině v roce 1998, ihned vrátily na hodnoty těsně před úpravou zákona. Zvlášť výrazný je nárůst rozvodů mezi roky 2003 a 2004. Vyšší hodnota byla zaregistrována naposledy v roce 1998, kdy se rozvádějící se manželé snažili rozvést ještě před dříve zmíněnou úpravou zákona o rodině. V přepočtu na 1 000 obyvatel je Ústecký kraj značně nad celorepublikovým průměrem. I mezi obyvateli jednotlivých okresů lze vysledovat rozdílnost přístupu k rozvodům. K okresům s nejnižším počtem rozvodů na 1 000 obyvatel patří okresy Litoměřice a Ústí nad Labem, nejvyšší míru rozvodovosti naopak nacházíme v okresech Louny a Teplice.

Tab. 3.3.4 Sňatky a rozvody

	2000	2001	2002	2003	2004	Rozdíl 2004 - 2000
Sňatky	4 499	4 411	4 447	3 996	4 398	-101
na 1 000 obyvatel	5,4	5,4	5,4	4,9	5,4	-0,1
Průměrný věk						
nevěsty	28,9	29,1	29,6	30,4	30,9	2,0
ženicha	32,0	32,0	32,6	33,3	33,8	1,8
Rozvody	2 717	3 267	3 129	3 126	3 363	646
na 1 000 obyvatel	3,3	4,0	3,8	3,8	4,1	0,8
v tom podle délky trvání manželství (%):						
0 - 4 roky	18,3	17,0	17,8	18,1	16,7	¹⁾ -1,6
5 - 9 let	29,5	27,0	23,8	23,7	25,1	¹⁾ -4,4
10 - 14 let	22,9	23,4	24,2	21,6	22,3	¹⁾ -0,6
15 a více let	29,3	32,5	34,2	36,6	35,9	¹⁾ 6,6
Index rozvodovosti	60,4	74,1	70,4	78,2	76,5	x

¹⁾ rozdíl 2004 - 2000 v bodech

Během sledovaných let došlo ke zvyšování podílu manželství, která se rozváděla po více než 15 letech společného života. Lze však předpokládat, že část těchto rozvodů je jen formální, kdy manželství zaniklo ve skutečnosti již dříve. Nejvýraznější posun na druhou stranu, tedy snížení podílů rozvodů na celkovém počtu rozvodů, byl zaznamenán u manželství, která trvala pět až devět let.

Ze společenského, ekonomického i psychologického hlediska jsou závažné **rozvody manželství s nezletilými dětmi**. Podíl těchto rozvodů přesahuje ve všech sledovaných letech 60 % a rozpadem manželství rodičů bylo poznamenáno v posledních pěti letech téměř 15 000 nezletilých dětí.

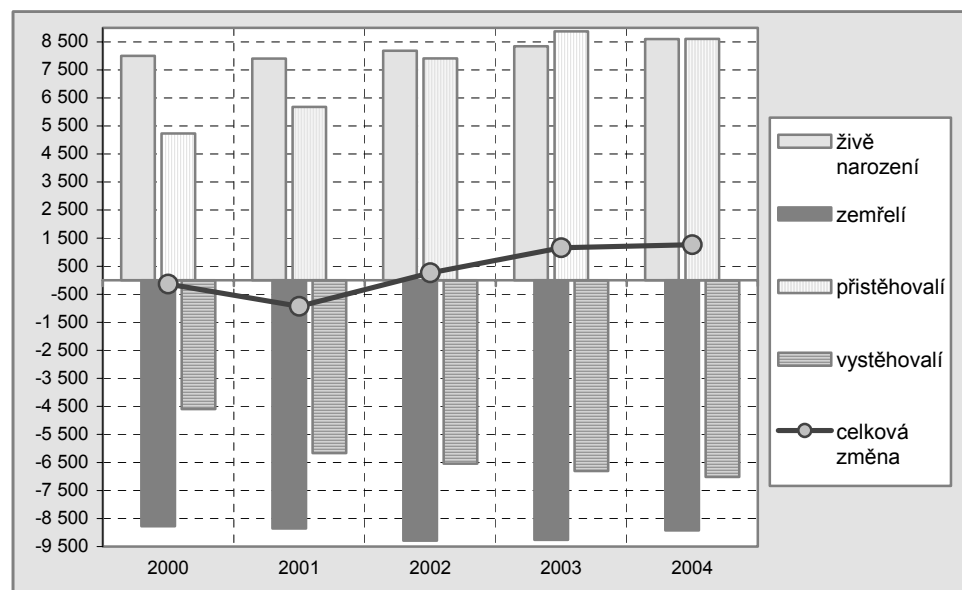
Ve statistice rozvodovosti jsou sledovány i **příčiny rozvratu**, odděleně pro muže a ženy. Zhruba v polovině případů u obou pohlaví byl v roce 2000 uveden důvod rozdílné povahy, názorů a zájmů, ale v roce 2004 to již byl důvod pouze v třetině případů, naopak nejrozšířenější kategorií v roce 2004 byl důvod ostatní příčiny, což je uváděno stále častěji. Na třetím místě je příčinou rozvratu manželství na straně muže nevěra, na dalších nezájem o rodinu a alkoholismus. U žen jsou podíly zbývajících příčin velmi nízké (vyšší procento ostatních příčin a poměrně vysoký podíl kategorie - soud nezjistil zavinění).

Index rozvodovosti udává počet rozvodů na 100 sňatků, které byly uzavřeny v daném roce. Jeho hodnota je v současné době značně vysoká, ale tato situace trvá již od roku 1996 s přerušením v letech 1999 a 2000 (vzhledem k úpravě zákona o rodině a z toho vyplývajícího dočasně poklesu počtu rozvodů), kdy tento index reaguje především na značný úbytek počtu sňatků v daných letech. Tento index ale nelze zaměňovat s intenzitou rozvodovosti, která vyjadřuje vztah mezi počty rozvodů podle doby uplynulé od sňatku a původními sňatky, tedy sňatky, které byly uzavřeny před x lety, kde x se rovná počtům dokončených let trvání manželství. Výsledný ukazatel – úhrnná rozvodovost – začal hned po roce 1999 nepřetržitě stoupat až k současnému historickému maximu v České republice, a to 0,49. To znamená, že rozvodem končí v České republice již polovina z původně uzavřených manželství.

3.4. Stěhování

Od roku 2001 Český statistický úřad rozšířil **statistiku migrace**, kdy do údajů o stěhování (ale i sňatečnosti, rozvodovosti, porodnosti, potratovosti a úmrtnosti) zahrnul i **cizince s dlouhodobým pobytem**, proto data z předchozích roků nejsou s údajem od roku 2001 přímo srovnatelná, protože se týkají kvantitativně vyššího počtu osob.

Graf 4 Pohyb obyvatelstva v kraji

Tab. 3.4.1 Přistěhovalí podle pohlaví a věku

	2000	2001	2002	2003	2004	Rozdíl 2004 - 2000
Přistěhovalí celkem	5 229	6 181	7 908	8 877	8 607	3 378
muži	2 536	3 059	4 099	4 887	4 836	2 300
ženy	2 693	3 122	3 809	3 990	3 771	1 078
v tom ve věku:						
0 - 14	1 031	1 335	1 679	1 572	1 354	323
15 - 29	1 871	2 081	2 617	3 265	2 958	1 087
30 - 49	1 327	1 701	2 379	2 748	2 900	1 573
50 - 64	544	605	730	866	910	366
65 a více	456	459	503	426	485	29

V letech 2000 až 2004 se **počty přistěhovalých** do Ústeckého kraje zvyšovaly. **Počty vystěhovalých** též vykazovaly vzestupný růst, ale jejich počty byly ve všech sledovaných letech nižší než počty přistěhovalých, tudíž v Ústeckém kraji bylo v uplynulých pěti letech zaznamenáno kladné migrační saldo, které v posledních třech letech dokonce překonalo ztrátu z přirozené měny.

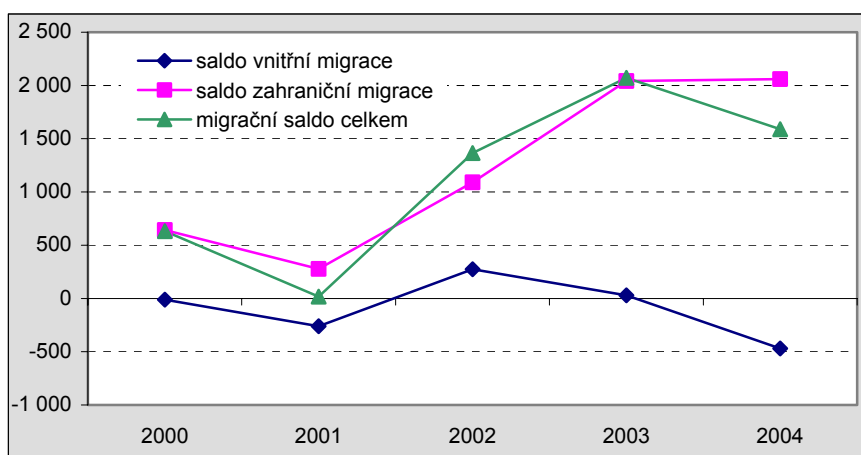
Tab. 3.4.2 Vystěhovalí podle pohlaví a věku

	2000	2001	2002	2003	2004	Rozdíl 2004 - 2000
Vystěhovalí celkem	4 597	6 164	6 543	6 805	7 017	2 420
muži	2 178	3 245	3 546	3 720	3 809	1 631
ženy	2 419	2 919	2 997	3 085	3 208	789
v tom ve věku:						
0 - 14	869	1 020	917	989	1 063	194
15 - 29	1 953	2 464	2 557	2 602	2 714	761
30 - 49	1 072	1 882	2 175	2 302	2 344	1 272
50 - 64	348	514	593	583	583	235
65 a více	355	284	301	329	313	-42

Migrace také způsobuje **změny ve věkové skladbě obyvatelstva kraje**, ve struktuře obyvatelstva dle rodinného stavu, pohlaví i vzdělání. V uplynulém pětiletí bylo ve všech věkových skupinách zaznamenáno kladné migrační saldo, kdy největší přírůstek byl zaznamenán v kategorii do 15 let. V roce 2002 se na migračním saldu tato věková kategorie podílela dokonce více než 50 %. Migrace tedy především omlazuje věkovou strukturu Ústeckého kraje. V uplynulých pěti letech bylo **migrační saldo dle pohlaví** poměrně vyrovnané, pouze mírně převažovali muži, ale v roce 2004 byl počet mužů přibylých do kraje téměř dvojnásobný než počet žen. Z hlediska vzdělání je od roku 2001 registrován v kraji úbytek obyvatelstva s vyšším vzděláním než základním – středním bez maturity i s maturitou a vysokoškolským. Tento údaj je ale k dispozici pouze za osoby stěhující se po republice, nikoliv za zahraniční stěhování.

V Ústeckém kraji se značně liší **trendy vnitřního a zahraničního stěhování**. Celková **bilance vnitřního stěhování**, které vyjadřuje migrační proudy mezi jednotlivými kraji, vykazuje ve sledovaném období ztrátu. V roce 2004 převýšily počty vystěhovalých z kraje přistěhovalé do kraje o téměř 500 osob. Záporné saldo vnitřního stěhování bylo registrováno také v roce 2000 a 2001, pouze v letech 2002 a 2003 tento ukazatel nabyl kladných hodnot, ale velmi nízkých.

Stěhování v Ústeckém kraji

Naopak **saldo zahraniční migrace**, které vyjadřuje migrační proudy mezi krajem a ostatními zeměmi, vykazuje v celém sledovaném období značně vzestupnou tendenci. Výjimku tvoří rok 2001, kdy nízké zahraniční migrační saldo je z větší části důsledkem **změny metodiky statistiky zahraničního stěhování**. V roce 2001 poprvé byli do této statistiky zahrnuti nejen státní občané ČR s cizinci s oprávněním k trvalému pobytu v ČR,

ale i cizinci s oprávněním k dlouhodobému pobytu. Tím se podstatně rozšířil počet osob, jejichž pohyb přes hranice je v rámci statistiky migrace sledován. V souvislosti s přijetím zákona o pobytu cizinců se zpřísnila kritéria pro povolení dlouhodobého pobytu cizinců v ČR (přesněji s vízem opravňujícím k pobytu nad 90 dnů), proto oprávnění k dlouhodobému pobytu u mnoha cizinců zaniklo, tím se „de jure“ z ČR vystěhovali. Evidence přistěhovalých cizinců byla také komplikována tím, že přistěhovalý byl zařazen do databáze stěhování teprve k datu, v němž délka jeho pobytu v ČR přesáhla 1 rok. Proto mezi statistikou přistěhovalých a vystěhovalých vznikl časový posun a tím byly zřejmě ovlivněny i získané číselné údaje. I tak je saldo zahraničního stěhování po celé sledované období kladné a v celém sledovaném období přibýlo zahraničním stěhování v kraji více než 6 000 osob. V roce 2003 **počty přistěhovalých ze zahraničí** převýšily **počty**

vystěhovalých do zahraničí o více než 2 000 osob, což znamenalo proti předchozímu roku téměř 100% nárůst. V roce 2004 již kladné saldo zahraniční migrace v podstatě stagnovalo na hodnotě předchozího roku.

Také mezi jednotlivými **okresy kraje** jsou značné rozdíly ve stěhování obyvatel. Migračně ziskové byly v uplynulém pětiletí téměř všechny okresy, kdy výjimkou byly okresy Ústí nad Labem a Most, kterým obyvatelstvo stěhováním ubylo. Zato v okrese Teplice a Litoměřice byla zaznamenána značně nadprůměrná migrační salda. Saldo zahraniční migrace bylo ve všech okresech kladné, nejvyšší opět v Teplicích a Litoměřicích, ale i v okrese Děčín. Nejméně obyvatel ze zahraničí přibýlo v okrese Most a Louny. Zato bilance vnitřního stěhování byla pro většinu okresů záporná. Výjimku tvořily opět okresy Teplice a Litoměřice, ale i do okresu Louny se přistěhovalo ze zbytku republiky více obyvatel než vystěhovalo. Největší úbytek obyvatel vnitřním stěhováním byl zaznamenán v okrese Ústí nad Labem a v Děčíně. Lze tedy říci, že migračně přitažlivé jsou okresy Teplice a Litoměřice a na druhé straně zájmu stojí okresy Most a Ústí nad Labem.

Z hlediska **státního občanství** je v kraji evidován především příliv občanů Vietnamu, jejichž počet v kraji se stěhováním v posledních pěti letech zvýšil o více než dva tisíce obyvatel, a občanů Ukrajiny.

Tab. 3.4.3 Stěhování podle státního občanství

	2000	2001	2002	2003	2004	Rozdíl 2004 - 2000
Přírůstek stěhováním	632	17	1 365	2 072	1 590	958
v tom podle státního občanství:						
občané ČR	78	-213	439	566	-93	-171
občané SR	78	-199	-140	453	-37	-115
občané ostatních států EU(15)	32	6	7	-5	110	78
z toho občané:						
Německa	17	-1	-19	-3	80	63
občané ostatních států EU(10)	6	19	11	17	35	29
z toho občané:						
Polska	5	18	9	18	29	24
občané jiných států	438	404	1 048	1 041	1 575	1 138
z toho občané:						
Rumunska	5	57	30	31	73	68
Ruské federace	67	20	94	42	99	32
Vietnamu	83	315	793	383	761	678
Ukrajiny	159	-52	10	462	454	295
Moldavské republiky	5	-1	-9	33	38	33